

УДК 633.63:631.1

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ВИРОБНИЦТВА ЦУКРОВИХ БУРЯКІВ

**БОНДАР В.С.,
ФУРСА А.В.,**

*кандидати економічних наук,
ШУТЕНКО О.М.,
науковий співробітник,
ІЦБ*

Основою економічної оцінки виробництва цукрових буряків, як і решти сільськогосподарських культур, мають бути документально-засвідчені витрати та технології вирощування й збирання та їх аналіз.

Однак фінансово-господарська звітність у галузі буряківництва нині знаходиться в такому стані, що зробити глибокий аналіз її функціонування стає неабиякою проблемою. По-перше, у фінансових звітах сільськогосподарських підприємств відсутня калькуляція витрат виробництва, що включаються до собівартості цукрових буряків. По-друге, звітні форми ЦСУ щодо обсягів виробництва цукрових буряків і їх реалізаційних цін за різними каналами відображають що завгодно, але не реальну картину. Так, за 2008 рік більшменш достовірними можуть бути економічні показники тільки по цукросировині, яка реалізована сільгоспвиробниками безпосередньо переробним підприємствам. Решта цукрових буряків, що реалізована «за іншими каналами», а, в основному, на давальницьких умовах, надто важко піддається фінансово-документальному аналізу. Найбільшу плутанину в бухгалтерську звітність вносять саме давальницькі схеми переробки цукросировини й реалізації цукру. «Рекордсменами» по давальницькій сировині в 2008 році були: Волинська область – 79%, Чернігівська – 70%, Київська, Івано-Франківська – 69%, Житомирська – 62%, Вінницька – 63%. Відтак, рівень рентабельності виробництва цукрових буряків згідно з даними ЦСУ на Волині становив 29%, на Житомирщині – 23%, Івано-Франківщині – 22%, Київщині – 14%, Вінниччині – 19%. Такий збіг не випадковий. За середньої ціни реалізації 218,9 грн./т у Житомирській області вона складала 150 грн., Одеській – 162, Миколаївській – 178, Черкаській – 172 грн./т. Низький рівень оплати за сировину є також у Волинській, Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Рівненській, Чернігівській областях.

Тонна цукросировини в Тернопільській області, судячи з попередньої звітності ЦСУ, в 2008 році коштувала 378,6 грн. Цей факт також важко

піддається аналізу – надто схожий він на новітню «сіру» схему ухиляння від сплати податків.

Середній рівень рентабельності фабричного буряківництва в 2008 році по Україні становив 7,4%. Однак, у 13 регіонах із 23, у т.ч. й ряді крупних, виробництво цукрових буряків було збитковим. Найбільш прикро з цього приводу за Вінницьку, Житомирську, Київську, Волинську, Черкаську області – колишній авангард буряківництва.

У цілому, з точки зору економіки, буряківництво України, не зважаючи на певний ріст урожайності, знаходиться у занепаді. І на це є ряд об'єктивних і суб'єктивних глибинних причин. Головним недоліком функціонування бурякоцукрової галузі є те, що вона не повністю регулюється ринковим порядком, як це робиться в ЄС та інших розвинених країнах світу, у т.ч. і в наших сусідів – Польщі, Білорусії, Росії, Молдові. Так, у Республіці Білорусь 4 модернізовані цукрозаводи виробили торік понад 0,5 млн. т цукру, в той час як 70 українських – 1,6 млн. т. В умовах

ринку ефективність виробництва цукрових буряків залежить не тільки від реалізаційної ціни та місцевих умов вирощування, а значною мірою від квоти виробництва цукру і права господарства продавати сировину за цінами квоти та імпортних тарифів. Надлишкова кількість цукрових буряків в умовах ринку може бути реалізована за реально діючими цінами тільки на світовому ринку. Тому в ринковій економіці феномен України 2006 року з перевиробництвом цукру – при значних його запасах – просто був би неможливим. Як неможливий там і зворотній феномен, за яким з утаємниченої згоди зацікавленої групи людей зупиняється виробництво цукрових буряків на рік і більше, різко скорочуються посівні площі та одночасно падає ціна реалізації з 186,0 до 157,6 грн. за тону. Нинішній стан галузі є саме результатом таких рішень 2007 року.

Вже сьогодні в Україні відчувається тривога за те, чи вистачить цукру з урожаю 2009 і 2010 МР для потреб внутрішнього ринку. Питання дуже не про-

Таблиця 1. Розрахункова оцінка економічної ефективності виробництва цукрових буряків урожаю 2009 року

Види витрат	Технології з мінімізацією витрат і вітчизняним насінням				
	60 т/га	50 т/га	40 т/га	30 т/га	20 т/га
Всього витрат на 1 га, грн.	10038,0	9130,7	7605,8	6218,8	4372,0
У т.ч.: мінеральні добрива	5372,50	4488,25	3266,50	1947,50	254,00
засоби захисту	1658,10	1658,10	1394,01	1394,01	1394,01
Структура витрат, %	70,0	67,3	61,3	53,7	37,7
Собівартість 1 т, грн.	167,30	182,61	190,15	207,29	218,60
Закупівельна ціна 1 т, грн.	183,33	183,33	183,33	183,33	183,33
Прибуток у розрахунку на 1 т, грн.	16,03	0,72	-6,82	-23,96	-35,27
Прибуток на 1 га, грн.	961,79	35,78	-272,62	-718,90	-705,40
Рівень рентабельності, %	9,6	0,4	-3,6	-11,6	-16,1
Доплата у 2009 р. на: 1 га, грн.	750,0	750,0	750,0	750,0	750,0
1т	12,50	15,00	18,75	25,00	37,50
Ціна 1 т з доплатою, грн.	195,8	198,3	202,1	208,3	220,8
Прибуток на 1 т, грн.	28,53	15,72	11,93	1,04	2,23
1 га	1711,8	785,8	477,4	31,1	44,6
Рівень рентабельності, %	17,1	8,6	6,3	0,5	1,0
Доплата у 2009 р. на: 1 га, грн.	1500,0	1500,0	1500,0	1500,0	1500,0
1т	25,00	30,00	37,50	50,00	75,00
Ціна 1 т з доплатою, грн.	208,3	213,3	220,8	233,3	258,3
Прибуток на: 1 т, грн.	41,03	30,72	30,68	26,04	39,73
1га	2461,8	1535,8	1227,4	781,1	794,6
Рівень рентабельності, %	24,5	16,8	16,1	12,6	18,2

сте. Подальше скорочення власного виробництва та перехід на імпортований цукор для України означає стратегічну поразку, а фактично - капітуляцію на цукровому ринку. Уступка нашої країни світовій спільноті у вигляді 260 тис. т цукрового імпорту згідно умов СОТ, 2% ввізної мита на цукор-сирець, ліквідації квот „В” і „С” для вітчизняного виробництва дуже значна й вразлива.

Отже, проблема росту ефективності виробництва, особливо в період фінансової кризи, досить складна. Основним завданням, крім заходів підвищення урожайності і цукристості, на перший план виходить відчайдушна економія матеріально-грошових і трудових ресурсів на вирощуванні і збиранні коренеплодів цукрових буряків.

Як же оцінити економічну ефективність виробництва цукрових буряків поточного року?

На початку 2009 року науковці-економісти Інституту цукрових буряків УААН з допомогою спеціалістів НАЦУ „Укрцукор”, Торгового Дому „Насіння”, ряду корпорацій, зокрема „Укррос”, науковців УААН, а також окремих фермерів визначили прогнозований рівень витрат виробництва 2009 року окремо для урожайності 60, 50, 40, 30 і навіть 20 т/га. При цьому практично збережено науково-рекомендований рівень мінерального живлення та захисту рослин. Так, для урожайності 60 т/га передбачено внесення 1430 кг NPK у фізичній вазі, відповідно для 50 т/га - 1175 кг, 40 т/га - 870 кг, 30 т/га - 530 кг, 20 т/га - 120 кг.

З урахуванням рівня реалізаційних цін 2008 року загальні витрати виробництва в умовах 2009 року можуть скласти: для 60 т/га - 10,0 тис. грн./га за собівартості 167,3 грн./т, 50 т/га - 9,1 тис. грн./га і 182,6 грн./т, 40 т/га - 7,6 тис. грн./га і 190,1 грн./т, 30 т/га - 6,2 тис. грн./га і 207,3 грн./т, 20 т/га - 4,4 тис. грн./га і 218,6 грн./т (табл. 1).

За встановленої закупівельної ціни на цукрові буряки 183,33 грн./т без ПДВ та без доплат тільки урожайність 60 т/га зможе виявитись рентабельною з рівнем 9,6%, та 50 т - з 0,4%, решта буде збитковою.

Доплати з розрахунку 750 грн. на 1 га, які затверджено для урожаю 2009 р., зможуть значно поліпшити становище, але забезпечити високий рівень рентабельності також неспроможні.

Так, для 60 т він може бути 17,1%, відповідно для 50 - 8,6; 40 - 6,3; 30 - 0,5 і 20 т - 1,0%.

І лише доплати з розрахунку 1500 грн./га дозволили б досягти нормального рівня рентабельності - відповідно 24,5; 16,8; 16,1; 12,6 і 18,2%. Тобто, занижений рівень реалізаційної ціни на цукрові буряки знову може стати негативним фактором у розвитку галузі, і в умовах росту світової реалізаційної ціни на цукор його необхідно буде обов'язково переглядати.

Значне занепокоєння викликає низький рівень насичення сівозмін цукровими буряками, їх постійне порушення, практично тотальна деформація сировинних зон цукрових заводів, збільшення радіусу

доставки коренеплодів для переробки, особливо на Лівобережжі та на Півдні України. Якщо в дореформений період оптимальною вважалась відстань перевезення коренеплодів цукрових буряків в Україні до 30 км, то в середині 90-х вона виросла до 40-50 км, а останнім часом наближається до 90-100, а подекуди й до 120 км.

Підрахунки показали, що витрати з перевезень 1 тонни цукрових буряків КамАЗами з причепами на відстань 30 км дорівнюють 13,2-14,1 грн., на відстань 60 км - 25,8-27,5 грн., 90 км - 38,3-40,9 грн., 120 км - 51,0-54,5 грн., тобто збільшуються у 3,8 рази (табл. 2).

Усе це тому, що практично зникли райони щільного інтенсивного бурякосіяння. Лише шість областей України можна віднести до суто бурякосіяних: Полтавську, Вінницьку, Тернопільську, Хмельницьку, Київську і Харківську. Та й то в силу функціонування там крупних холдингів, у яких також багато проблем. Втратили або втрачають статус буряковіх - Сумська, Івано-Франківська, Чернівецька, Одеська, Миколаївська, Чернігівська, Житомирська області. Щоправда, відмічається деякий прогрес в окремих, зокрема Рівненській області. Проте, з року в рік рясніють своєю злиденністю посіви в степовій частині Криму, Херсонській, Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій областях, де їх за визначенням не може бути.

Практично скоротили виробництво цукрових буряків середні й дрібні виробники. У багатьох господарствах замість науково-технічного прогресу

Таблиця 2. Розрахунок витрат на транспортування цукрових буряків автомобілями КамАЗ в 2009-2010 рр.

Показники	Витрати на транспортування цукрових буряків, грн.							
	Відстань перевезень, км							
	120		90		60		30	
	КамАЗ-53215 з причепом	КамАЗ-65117 з причепом	КамАЗ-53215 з причепом	КамАЗ-65117 з причепом	КамАЗ-53215 з причепом	КамАЗ-65117 з причепом	КамАЗ-53215 з причепом	КамАЗ-65117 з причепом
1. Оплата праці з відрахуваннями на соціальні заходи	101,02	101,02	77,09	77,09	56,34	56,34	34,88	34,88
2. Паливно-мастильні матеріали	607,68	635,82	455,76	476,87	303,84	317,91	151,92	158,96
3. Амортизація	223,2	252,0	167,4	189,0	111,6	126,0	55,8	63,0
4. Поточний ремонт	148,8	168,0	111,6	126,0	74,4	84,0	37,2	42,0
5. Інші витрати	64,0	68,10	47,9	51,27	32,22	34,47	16,50	17,63
6. Всього витрат	1144,70	1224,94	859,75	920,23	578,40	618,72	296,30	316,47
Коефіцієнт використання пробігу	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Вантажообіг, т/км	2520	2880	1890	2160	1260	1440	630	720
Собівартість 1 т перевезень	54,51	51,04	40,94	38,34	27,54	25,78	14,11	13,19

У розрахунках прийнято: 1. Мінімальна зарплата, грн. 650; 2. Середня вартість 1 л паливно-мастильних матеріалів, грн. 5,50; 3. Амортизацію розраховано за нормою відрахувань на 1000 км пробігу від балансової вартості, %, 3; 4. Витрати на ремонти і технічне обслуговування, а також на відновлення зносу і ремонт автошин розраховано за нормою відрахувань на 1000 км пробігу від балансової вартості, %, 2

АГРО-2009: ПРЕЗЕНТАЦІЯ УНІКАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО АГРОРИНКУ

панує технічний регрес, непрофесіоналізм. Кваліфіковані кадри замінюються ділками-підприємцями і комерсантами.

Однак, не зважаючи на значні негаразди, виробництво цукрових буряків і за даних кризових умов може бути високоприбутковою галуззю, що підтверджується досвідом передових господарств, фірм і фермерів. Якщо ж перерахувати побічну продукцію – гичку за кормовими цінностями, жом і мелясу - то ефективність виробництва зростає майже наповніну. Так, за офіційними даними у фермерському господарстві „Широкоступ” Кагарлицького району Київської області собівартість 1 т цукрових буряків у 2007-2008 рр. становила відповідно 143,1 і 156,1 грн./т, урожайність 51,3 і 56,7 т/га, рівень рентабельності виробництва був 61,3, 50,7%. Тобто, на рівні західних фірм.

На жаль, цукровий ринок є найбільш нестійким ринком серед всіх продуктивних ринків, і спади на ньому чергуються з підйомами. І цю обставину слід враховувати. Зараз світовий ринок цукру знаходиться у фазі зростання оптово-відпускних цін на цукор, що сприятиме росту ефективності функціонування бурякоцукрового підкомплексу України. Однак, без суттєвого удосконалення ринкових механізмів успіху може й не бути.

З цього приводу нам потрібно було б наслідувати приклад Республіки Молдова, яка стабілізувала свою бурякоцукрову галузь, хоча після періоду реформування була в значно гіршому становищі, ніж в Україні. По-перше, Молдова відстояла перед СОТ спеціальне мито, за яким із 2004 по 2007 рр. воно сплачується відповідно в розмірі 55-50-45-40% від оптово-відпускної ціни цукру, а з 2008 по 2012 рр. 39-38-37-36-35%; по-друге, республіка відмінила пільги з розстрочки платежів ПДВ на імпорт (надавались до 60 днів), а також спеціальні мита для переробки давальницької сировини; по-третє, ввела звіти про переміщення цукру для всіх економічних агентів, знизила ПДВ для цукру від 20 до 8% та ввела субсидування галузі з держбюджету. І за короткий період значно збільшила ефективність виробництва.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок: якщо Україна призупинить хаотичний неоподатковуваний імпорт цукру і цукросировини та сірі схеми реалізації і включить дієвий економічний механізм регулювання ринку цукру, вона також зможе стабілізувати посівну площу цукрових буряків на рівні 380-400 тис. га, щорічно виробляти по 2,2-2,5 млн. т цукру і бути з високими показниками ефективності.

Урочиста церемонія офіційного відкриття Головної української аграрної виставки “Агро-2009”, яку сам Президент назвав провідним заходом в Україні та за її межами, розпочалася майже з півторагодинним запізненням - чекали... В. Ющенко. Але це не позначилося на атмосфері аграрного форуму, який у черговий раз презентував унікальні можливості українського аграрного ринку. Тут і цьогогорік був представлений увесь спектр продукції й можливостей сільського господарства - від галузей рослинництва, машинобудування, насінництва, ветеринарної медицини, рибного господарства, харчової, переробної та інших галузей АПК до біоенергетики. Добре вписалися в це дійство професійні спеціалізовані виставки, конференції, семінари, круглі столи, майстер-класи з демонстрацією інноваційних технологій виробництва сільгосппродукції, зокрема, вирощування зернових культур, овочів, цукрового буряку, кукурудзи, соняшнику, сої, ріпаку; комплексні рішення в свиñarстві, птахівництві та молочному скотарстві.

Ділова програма виставки включала й міжнародні заходи, проведення Днів регіонів, Днів галузей, конференцій, семінарів, круглих столів, майстер-класів, тощо. Експонати продемонстрували визначні досягнення українських аграріїв, високоякісні товари, новаторські винаходи, сучасні енергозберігаючі технології, кращі зразки вітчизняної сільськогосподарської техніки й обладнання, альтернативні види палива, широкий спектр різноманітних послуг.

Особливістю «АГРО-2009», що зайняла 60 тисяч кв.м загальної площі, стало й те, що вперше вона проходила на двох територіях - у «Експосентрі України» та на території Виставкового комплексу «Чубинське». «Це обумовлено, зазначив міністр АПК Ю.Ф. Мельник, дедалі більшими потребами учасників для показу своїх досягнень та специфікою сучасних вимог. Вперше відвідувачі мали можливість на різних випробувальних стендах порівняти виставлені вироби за показниками якості та провести тестування техніки і на спеціальних майданчиках».

Вагомо була представлена й галузева наука. Вчені-аграрники презенту-

вали майже 900 конкурентоспроможних наукових розробок. Характерною особливістю 2009 р. є те, що у виставково-ярмарковій технології (а саме - наукові розробки) вперше, на зразок європейських країн, ідентифікувалися за групами: перша, в якій переважали процеси з рекламування, друга - була спрямована на консультативні операції і третя - в основному передбачала комерціалізацію наукових розробок. Саме такі кроки, на думку Президента УААН М.В. Зубця, сприятимуть тому, щоб плідним стало експозиційне наповнення виставки-ярмарку в порівнянні з попередніми роками, а саме: зросла кількість ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур в 1,5 раза; високопродуктивних сортів і гібридів зернових культур, стійких до засухи - вдвічі; засоби механізації сільськогосподарських процесів - на 15 відсотків. Відрадно, що науковці УААН в останні роки активізували виконання державних і галузевих науково-технічних програм, що сприятиме підвищенню ефективності виробництва, науки та освіти.

Одне слово, «АГРО-2009» стала, якщо не плацдармом для просування продукції вітчизняних товаровиробників на світові ринки, то новим стимулом для розвитку галузі й усієї національної економіки. Про це ж свідчать і цифри. Якщо торік виставку відвідало близько 500 тисяч осіб, то в цьому році, за попередніми даними, у ній взяли участь близько 2000 вітчизняних та 200 іноземних компаній з Росії, Білорусії, Молдови, ФРН, Данії, Чехії, Голландії, Франції, Польщі, Китаю та інших країн. Зросла й кількість відвідувачів. Участь у виставці - це добра нагода для вітчизняних аграріїв, щоб отримати додатковий досвід, ознайомитися з модерними технологіями та знайти нових партнерів. Обмін практичними набутками, знаннями, творчими ініціативами, що завжди є невід'ємною складовою подібних представницьких заходів, сприятиме подальшому вдосконаленню й зростанню агропромислового виробництва, розбудові інфраструктури українського села, просуванню вітчизняної аграрної продукції на продовольчі ринки інших країн.

Кор. журналу «Цукрові буряки»

